

EN SAMTIDIG LEVNEDSBESKRIVELSE AF DORTHE HANSDATTER LOTTRUP, GRUND- LÆGGER AF HANSTED HOSPITAL

VED

HENNING HEILESEN

I Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg opbevares et manuskript paa 358 foliosider, som indeholder en ligprædiken over grundlæggeren af Hansted hospital ved Horsens, Dorthe Hansdatter Lottrup. Den er efter angivelse paa titelbladet holdt ved begravelsen i Klosterkirken i Horsens den 3. februar 1711 af den daværende sognepræst i Horsens, mag. Anders Winding (ca. 1645–1715). En sammenligning med Horsens kirkebog fra samtiden viser, at manuskriptet ikke er skrevet med Anders Windings haand. Afskriften er foretaget med en tydelig haandskrift, der er meget forskellig fra den noget sjuskede og ikke helt tydelige skrift, som findes i kirkebogen. Efter al sandsynlighed har Anders Winding ladet manuskriptet afskrive med det formaal at lade prædikenen trykke. Ved skiftet efter Dorthe Hansdatter den 22. april 1711 fik denne af boets midler 260 rd. 12 sk. til hjælp ved prædikenens trykning. I afskriften betegnes executor testamenti, Ole Krabbe til Bjerre, som etatsraad, hvad han først blev 1714. Den kan altsaa ikke være ældre end dette aar. Senere, uvist hvornaar, er det kommet til Hansted hospital, hvorfra det i 1748 tillige med en del dokumenter vedrørende dette hospital kom til Aarhus bispeembede og blev indlemmet i dettes arkiv. Sammen med de ældre dele af Aarhus bispearkiv blev det i november 1891 afleveret til landsarkivet i Viborg. De penge, der var bestemt til ligprædikenens trykning, blev senere brugt til Horsens latinskoles reparation (kongeligt reskript af 13. oktober 1747 i Aarhus bispearkiv, pakken Regnskaber o. l. for forskellige latinskoler 1739–63 (landsarkivet i Viborg)).

Ligprædikenens titel er efter tidens skik meget vidtløftig: „Dend Glæde, Guds Børn i deris Nød forlanger fra Gud, dend Herlighed, de efter Nøden venter sig ævig hos Gud, dend Forlystelse, de under Nø-

den nyder og naaer udi Gud, af Mose Bøn, Psalm. XC. v. 15, Pauli Errindring, Act. XIV. v. 22, og Esthers Anviisning, Esth. XIV. v. 11, 12. Efter gifven Anledning eftertencht udi Fortalen, og udi Indgangens og Textens Ord efter Begiæring, der dend Ædle, Fornemme Gud og Dydel-skende Matrone Madame DOROTHE HANSDATTER, Ædle Sal: ANDERS TONBOIS til Hanstedgaard, hendis Salig Liig og Legome udj en Høy-anseelig og Folckeriig Forsamling blef hensatt udj Kaars-Brødre Kloster-Kirche i Horsens d. 3. Februarii A^o 1711. Af Guds Naade eenfoldel. overveyet ved Anders Vinding, Sogne-Præst udj Horsens.“ Selve ligprædikenen kan ikke paaregne større interesse med dens næsten endeløse sammenkædning af skriftsteder og retoriske fraser. Den maa have taget adskillige timer at holde, og for tilhørerne maa det have været noget af en lidelse at høre paa den. Midt i denne ørken fremtræder „testamentet“ (her kaldt „Personalia“) med den afdødes liv og levned som en oase. Det er dette afsnit af ligprædikenen, der meddeles nedenfor. Det indeholder en rigdom af personalhistoriske oplysninger, der gør det til et kildekrift af stor værdi. Tidligere har det været benyttet af J. P. Bøttiger i „Om Stifterinden af Hansted Hospital Dorthen Hansdatter“ (Jyske Samlinger 2. række IV s. 345-49) og af J. K. Jensen i „Blade af Horsens Købstads Historie“ s. 189-98 (Horsens 1944).

Belangende dend Ædle, Hæderbaarne, Gud- og Dydel-skende, nu i Gud Salige Matrone, Mad^{me} DOROTHE HANSDATTER LOTTRUP, Ædle Sal: ANDERS TONBOES til Hanstedgaard, hendis hæderlige Herkomst og Oprindelse, Lifs og Lefnets af Guds Frygt og Dyder berømmelige Forhold, samt Christelige og salige Afskeed fra denne Verdens Møysommelighed, da er derom dette, som følger:

Skal mand i Dødelighed vinde en priselig Udødelighed, da maae mand i Lifve tiene Gud, der alleene hafver Udødelighed¹, og giøre sig bekant af dend Dyd og Skichelighed, der kan aftvinge en hver, endog sin Afvindsmand, et renomeerlig og priselig Efftermæle. Saadant er dend Ædle Salig Matrone udj sit Lifv, hvoraf det Kosteligste har været Møye og Besværing, stedse befunden at hafve lagt paa Sinde, paa det hun i Lifvet, hvis Indgang i denne Verdens Skuepladtz har været loulig og hæderlig, kunde ziire og pryde dets Møye med det, som endnu var kosteligere, og i dets Fremgang beflitte sig paa de Christelige Dyder, ved hvilche hun i sin Udgang af Verden kunde lade noget Berømmeligt efter sig i Verden, og iche alleniste naae Udødelighed hos dend Udødelige, men endogsaa fortplante sit Nafns og Rygtis Udø-

delighed hos de Dødelige. Fra saa elskelig en Plantis første Anfang at gjøre Begyndelse, da har Roden, af hvilchen hun er udspiiret, været hæderlig. Hendis Fader var dend Ærværdige, meget Hæderlige og fornemme, vellærde Mand H^r HANS NIELSØN LOTTRUP², da Sogne-Præst til Gudberg Meenighed i Fyen; hendis Moder var dend Hæderbaarne, Gud- og Dydelsskende Matrone ANNE CHRISTENSDATTER³; som begge for rum Tiid ere henfarne til det Stille. Af disse nu Salige Forældre er hun som en loulig Egte-Sengs Plante til Liuset fremkommen A^o 1657 d. 3. Maji Klochen 6 om Morgenen. Men som Mennisket, siden alle Lefvendis Moder ved det utidige Eble-Bid forskiersede det Lif, vi skulde lefvet i Gud, og dend uforanderlige Lychsalighed, som os var bereed, saavel i det iordiske som himmelske Paradiis, ved dend natuurlige Fødsel blifver ichun fød til Satans Riige, efftersom vi af Naturen ere Vredens Børn⁴, saa maae det ved en overnatuurlig Fødsel fødis til Guds Riige⁵, at det formedelst Igienfødsels Bad og dend Hellig Aands Fornyse⁶ kand blifve Arfving effter Haabet til det ævige Lifv⁷, hvorføre hendis Hiert-elskende Forældre, dend medfødde menniskelig Tilstand rætsindelig betragtede, ingenlunde har forglemt at lade denne deris nyfødde Kiære Daatter d. næstfølgende 7de Maji formedelst Vandbadet i Ordet⁸ indlifve i hendes Frelsere Christo Jesu, at hun som en rensed Green kunde blifve i det rette Viintræ og bære megen Frugt⁹. Samme forælderlig Omhyggelighed har ved Alderens Tiltagelse iche aftaget, men blefven continuerende, iche alleniste i de spæde Aar, men og fremdelis, saa de har, saa snart Aar og Alder det kunde tillade, baaren ald tilbørlig Omhu for, att hun kunde tiltage, som i Aar saa i det, der ziirer Ungdoms-Aarene, nemlig Tugt og Herrens saliggjørende Kundskab; lod hende derfor oplære i Læsen og Skrifven, og stedse holdt hende til ald Ærbarhed, Skichelighed og Huusraadighed, saavit som hos et Barn paa 10 Aars Alder kunde forventis.

Men som hendis Artighed og dydige Forhold da allerede begynte at indrente hende alle Dydelskeris Ynde og Gunst, har det samme bevæget dend Ædle og velviise Seign^r PEDER HANSØN¹⁰, fordem Borgemester i Svenborg, udj hendis Alders tiende Aar fra hendis Kiære Forældre hende at begiære, paa det hun, som et vel-artende Barn, kunde faae dis beqvemmeligere Leylighed til at lære udj Sye- og Knipleskole det, som Fruentimmeret vel sømmer og anstaar at viide. Denne hans gode Affection og hofflige Tilbud siuntis vel større, end att det af hendis Kiær-ærede Forældre kunde modtagis, men blef dog formedelst dend mellom dem værende Fortrolighed Kiærligst optaget; og forblef hun saa udj velbem^{te} Borgemester PEDER HANSØNS Huus paa 2 Aars

Tiid. Dismidlertid hans Dydædle Kiærister iche effterlood effter Alderens Tiltagelse og Capacité at underviise hende, saavel i Huusholding som i andet hendis Stand Vel-anstaaenligt, hvilchet hun med en angenem Lærvillighed altid øvede sig udj; hvorudofver dend Ærværdige, meget Hæderlige og vellærde Mand, nu Sal. H^r NIELS MADSON¹¹, fordom Sogne-Præst til Gudme og Bruager Meenigheder, som da hafde til Ægte hendis Kiære Syster, dend Hæderrige og Dydædle Madame KAREN HANSDATTER LOTTRUP, ogsaa fandt sær Behag udj hendis Artighed, og derfor begiærede hende udj sit Huus; hvor hende gierne blef tilladt Direction ofver Alting i Huuset, heldst naar hendis Hiert-elskte Syster iche self var tilstede, saasom hun stedse udviiste ald Systerlig Huldskab og Troskab, og forblef derfor sammesteds til sin Elskelige Svogers og Dydigste Systers største Fornøjelse udj 3 Aar. Og som hendis altid udviiste yndige Dydighed stedse opvagte en hver til Affection og Godhed for hende, blef hun dereffter begiært fra sin Kiærelselige Syster og Sl. Svoger her til Horsens af hendis Høyærede Faster, dend Hæderbaarne, Dydædle og Gudelskende, fornemme, nu Sal. Matrone ANNE NIELSDATTER¹², velfornemme Sal. CHRISTOPHER BLYMESTERS¹³, hvor hun og var elsket og afholdt som deris eget Barn; hafde og i velbem^{te} sin Fasters Huus længere end et Aars Tiid forblevet, dersom hendis Høyelskelige Fætter, ædle og fornemme, velviise, nu Sal. Borgemester JØRGEN BLYMESTER¹⁴, iche hafde været hende til sin Huusholding at forestaae begiærende, saasom hand paa dend Tiid var eenlig og ugift; samme sin Fætters Begiæring hun effter sin Elskelige Fasters saavelsom Syskendis og andre Venners Raad og Betenchning velvillig effterkom, og forestood hans Huus med fornøyeligste Vindskibelighed paa ottende Aar.

Nu hafde voris Salige lenge noch med behageligste Troskab og Rætsindighed opagtet dett, som under hendis fornuftige Omhyggelighed af andre var blefven betroet; derfor behagede det dend Aldviise Gud, som et hvert Menniskis Hierte effter sin behagelige Villie dirigerer, at antende en Ægte-Kiærligheds Lue udj dend Ædle, Høyagtbare og meget fornemme Seign^r ANDERS JENSON TONBOE¹⁵, da fornemme Negotiant og Handelsmand her i Horsens, hans Hierte mod hende, og ved samme betroe hende et større Pund, som hun til en Deel Christi Hielp trengende Lemmers Ophold og Underholding skulde forvalte; blef derfor af velbem^{te} Seign^r ANDERS TONBOE til Egtefælle begiært, og hun effter foregaaende Raadføring med Gud og gode Venner, særdelis hendis Elskeligste, nu Sal. Moder, og velbemældte hendis gode Fætter, hannem om sin uforanderlige Gienkiærlighed og trofast

Egtehuld forsichrede, og det saa meget dis heller, som hun stadig sluttede, at denne kiærlig Egteforbund var tilforn besluttet udj Himmelen, før dend skulde oprettis og fuldbyrdis paa Jorden. Samme deris udj Gud begyndte Ægte-Kiærligheds Løffte lode de derfor ved en Christelig og sædvaanlig Copulation fuldbyrde og stadfæste, og blef deris Brøllops Høytid holdet A^o 1680 d. 14. Novembr. i deris eegen Gaard her i Byen¹⁶, dend de og udj næstfølgende 14 Aar iche uden ønskeligste Guds Velsignelse og behagelig Fornøyelse beboede, og imidlertid begafvede dend Allerhøyeste dem med 4 yndige Børn, nemlig 2de Sønner og 2de Døttre, af hvilche begge Døttrene og dend eene Søn før Faderen paa Jorden blefve hiemfordrede til deris Fader i Himmelen¹⁷. A^o 1694 hafver hun med sin Elskelige Hosbonde og Kiæreste frastaaet deris Gaard og Brug her i Horsens og begifvet sig til dend da nylic opsatte Boelig udj Hansted Bye, som de nogenlunde til deris Brug og Magelighed hafde ladet opsætte¹⁸. Effter Ankomsten der til Byen lode de Kierchen sammesteds vel reparere¹⁹, og bragte deris Godtz udj temmelig good Velstand, saa at Alting teede sig for dem til en ynskelig Rolighed og Fornøyelse.

Men som Verdens Glæde varer kun et Øyeblich, og som Jonæ Kikajon staar en hastig Vissenhed for²⁰, saa henløb neppelig 3 Aar, før Døden gjorde det sørgeligste Rif i Huuset, og A^o 1697 d. 29. Julij borttog hendis yndigste og allerkiæreste Egtehosbonde og Øynis elskeligste Lyst²¹, efterat de udj 16 Aar, 11 Maaneder, een Ugge og 4 Dage hafde lefvit sammen saa kiærligt, samdrægtigt, velfornøyeligt og exemplar et Egteskab, at der var ichun een Villie i begge Hierter, et Hierte i begge Legomer. Hun derfor hafde dis større Aarsag at klage med Zion: Herren ledde hende og loed hende gaae i Mørche og iche i Lius²², mættede hende med beske Ting²³ og skienchede hende med Malurt²⁴; som hun ydermeere motte finde og fornemme, da Sorg blef lagt til Sorg, og det eene Saar hugget i det andet, der det behagede dend Allerhøyeste at udsluche hendis eeniste Gnist, som skulde været til at vederqvæge hendis Siæl og føde hendis Alderdom, ved hvilchen hun maatte være skaanet fra største Viderværdigheder, som mødte hende udj hendis Enchesæde, hvilchet ny Hiertesaar Herren saarede hende med A^o 1704 d. 21. Decembr. Denne hendis eeniste effterlatte Søns og Barns dødelig Afgang nedbøede hende saare, saaat ald hendis timelig Vederqvægelse siuntis næsten at være forsvundet, med mindre hun denne sin Hiertesorg self hafde lindret med denne Efftertanche, at det var saaledes dend Høyestis behagelige Villie, dend vi med allerføyeligste Underdanighed maae være tilfreds med, og at hendis Elske-

lige Søn iche var tabt, men bedre forvaret. Hand var Guds Laan til hende, der skulde igiengifves; det maatte derfor heldst skee i de Aar, da Laanet kunde gaae mest lydeløs hiem²⁵. Venner og alt Kiært i Verden har vi alleniste som et Laan af Gud; vi maae derfor legge vor Haand paa vor Mund og tie, naar Herren tager os dennem og det fra, hand har laant os, da det iche er Visdom at trætte med den Almægtigste. Det salige Guds Barn hafver derfor fattet sit Sind i Taalmodighed og arbeidet paa ved Guds Aands Bistand at fordrifve de forhen hafte virkelige Bekymringer; dog mand kand vel tenche, de bekymmerlige Tancher iche saa læt udj dette Kiøds Skrobelighed lader sig slæt fordrifve. Hun vennede sig dog til at bære med et taalig og trøstig Hierte det, som iche stod til at forandre, søgte ald sin Fornøyelse i Gud og udj hans helligste Ord. Thj som hun af Barndom op hafde været opvaant til Guds Frygt, saa hun og altiid haft Gud for Øyne, ingen Tiid forglemt at holde sig inderligen til Gud, saavel i Modgang som Medgang, hørde gierne Guds Ord, hørde det saa, at hun viste, paa hvem hun troede²⁶, og i dend Troe førde hun sit Lif fremmed fra Verdens Underfundighed, Overdaadighed og Forfængelighed. Hun søgte altid med Hiertens Attraae Guds Huus, naar Svaghed det iche formeente; dog effterlod hun iche da, meere end andre Tider at læse og efftergrandske Guds Ord saavel i Bibelen som i andre Aandriige Lære-Skrifter og Bønne-Bøger; hvorudofver hun og self hafver begiært, at forberørte Ord af Psal. 90 v. 15²⁷ og Act. 14 v. 22²⁸, som hun self hafde udsøgt, motte i hendis Liigbegængelse blifve forklaret.

Med største Hiertens Devotion, Anger og Ruelse beredde hun sig stedse meget Christeligen til at blifve sin Frelseris Jesu Christi værdige Giæst udj det Høyværdige Alterens Sacramente, og entholt sig da tilforn, saavelsom andre sædvaanlige og af hende self vedtagne Tider, fra dend legomlig Spise, paa det hun kunde holde sig dis nærmere til sin Gud med sin Dyre-kiøbte og Naade-hungrende Siæl, og blifve dis bedre og værdigere bispiset med det Himmelske Manna²⁹ udj Christi Helligste Nadvere.

Hendis fromme Sal. Hosbond, hvilchen Gud hafde samlet hende med, at de igien skulde adskillis, og hafde adskildt, at de igien skulde samlis ævindelig, beegnede hun, medens de vare samlede, med saa fornøvelig en Egte-Kiærlighed og Huldskab, at imellom dem aldrig kunde opkomme dend mindste Ueenigheds Gnist, men beggis Hierter vare foreenede som et Hierte; hvorudofver hans Afskeed fra hende har været dis smerteligere, i det hun ved saa eye-good og from en Ægtemands Forliis saasom miste sin halfve Siæl. Og som Fredens og Eenig-

hedens Gud stedse hafde sin Bolig i dem, saa loed han og see sin Behag til dem, i det hand velsignede dem rigelig med dette timelige Gode, og det saa meget dis meere, som de altid fandtis benøiede med Maadelighed og iche misbrugte Herrens meddeelte Gode til Pragt og Hoffart; derofver hun og siden i hendis eenlig Stand kiendelig kunde spore og befinde Herrens store Velsignelse.

Ved Philippi Jacobi Tider³⁰ A° 1705 resolverede hun effter sin Høyelskelige Syskendis og Venners Raad samt eegen Betenchning til at flytte her til Byen igien, saasom hendis sørgelige Eenlighed var hende meget møysommelig og langsom, særdelis effter hendis Elskelige og Eeniste Søns dødelig Afgang. Siden dend Tiid er hun her forblefven, og har som en rætsindit, hældig og priiselig Vidue fremdragit sit Lif, sættende sit Haab til Gud, blifrende udj ydmygelige Begiæringer og Bønner Nat og Dag³¹. Og som Frugten viiser, hvad Dyd der er i Træet³², saa har hun stedse ladet see, at hun var en uforvisnet safftig Qvist af den sande Viinstoch Christo Jesu³³, i det hun har ladet den Hielp trengende nyde Frugten af en uforfalsket Christen Kierlighed, som er Barmhertighed; dend hun baade før og siden hun kom sidst her til Byen at boe udviiste mod de Fattige, til hvilche hun ey alleene ugentligen, men end og à parte til de Høytidelige Fester uddeelede god Almissee, ey forglemmende de Sengeliggende, Huusarme, Hielpe-løse og nødlidende Encher, som hun af et velvilligt Hierte tilsendte adskillige Almisser.

Fornemmelig har hun ladet paakiende, hvad Hiertelaug hun hafver haft til de Fattige, i det hun til 24 fattige Hospitals-Lemmer udj et Hospital, som udj Hansted effter hendis sidste Villie er anordnet at skal opsættis³⁴, hafver hengifvet hendis Hovedgaard, Hanstedgaard, alt hendis Jordegodtz, Jura Patronatus, Konge- og Kierche-Tiender, Guld, Sølf og beste Bohafve, effter forfattede Testamentis videre Bemelding, foruden de Otto Hundrede Rixdaler af hendis Sl. Mand og hende tilforn de Fattige destinerede, af hvilche effter hendis sidste Villie dend halfve Part skal være til fattige Skolebørn i dend her ved Steden værende Latinske Skole, og Half-Parten til Byens og nogle andre Fattige uden Byen effter dend af voris Salige self forfattede Opskrift forblifver.

Til nogle fattige Studenteris Fremtarf paa Academiet hafver hun deputerit en Capital paa 400 Rxdlr., derforuden til Fattige og Almissee-Børn udj dend Meenighed i Fyen, som hun er fød udj, henloftet 400 Sldr.; hafver dog iche forgiæt hendis egne og Sl. Mands Arfvinger en god Deel at tildeele. Denne Salige Madame hafver henbragt

ald sin Lifestid i en sand Guds-Frygt, rætsindig Andagt, anstaaenlig Erbarhed, Christelig Medlidenhed, bestandig Taalmodighed, velvillig Tienstfærdighed, saavel mod Fremmede som Bekiendte og Anforvandre, og alle hende best sømmende Dyder, saa hun iche alleene hafver efterladt sig et lovligt og priiseligt Efftermæle, men og ved exemplar Skichelighed forestillet sig som et Christelig Forskrift for de Efterlevvende at stulle efter.

Hendis Svaghed og nærmere Tiltræd til Døden ved langvarig Sygdom og derpaa følgende meget salige Endeligt anlangende, da hafver hun paa andet Aar været meget skrøbelig, og lod det sig ansee i Begyndelsen at være som en Feber, hvorpaa fulgte en *δυσσοξείλα*³⁵, hvilchen daglig tiltog, og i hvor vel hun efter mange Høyfornemme Slegt og Venners Tilskyndelse hafver brugt adskillige Raad og Medicamenter, saa har det dog været forgiefvis, efftersom Svagheden toog Ofverhaand, saa at hun efter sidst afvigte Sct. Michaelis³⁶ er vorden gandske affældig og sengeliggende. Derofver velb^{te} hendis Venner bare sær Condolence, ydermeere foreholdende hende, at hun næst Guds Bistand maatte søge krafftigere Medicin; hvis got Befindende hun villig følgede; og blef saa først betient af den velerfarne Monsr JACOBO SCHMIDT³⁷, Kongl. Maysts privilegerede Apoteker her i Byen, som hende flittigst har opvartet og tilbragt Alt, hvis hand efter sin Viden-skab kunde formaae. Fra Flensborg blef dereffter forskrefven Ædle og berømte Doctor SCHEFFER³⁸, saavel som og Ædle Doctor THOMAS LAURENTII³⁹ af Aarhus og Ædle Doctor RING⁴⁰ af Veile, som alle og en hver for sig har beredet hende adskillige Recepter, som dennem siuntis allertienligst kunde være; dog de, særdelis ved Afskeed med hende, gaf ichun gandske ringe Forhaabning om hendis Helbreds og Sundheds Erlangelse. Allersidst hafver hun ladet forskrifve fra Ribe Ædle og berømte Doctor CHRISTOPHER HEMMER⁴¹, som og ved Ankomsten erkyndigede sig om hendis Svaghed; saa i hvor vel hand befandt hende ved største Afmagt og liden eller ingen Lifestegn, har hand dog forskrefven hende nogle Medicamenter, og ved tienligste Memorialer giort Underviisning om deris Brug, og dermed taget Afskeed fra hende samt hendis kiære Venner. Og i hvor stor Svagheden end har været, saa har dog voris Salige med god Taalmodighed baaren og udstaaed dend efter Guds Villie, og hiertelig trøstet sig ved de Ord, som hun i sin Liigfærd hafde begiært at blifve forklaret: *Det bør os ved megen Trengsel at indgaae udi Guds Riige*⁴² og andre Sind- og Aand-rige Skriftens Sprog, fyndige Betechninger derofver og udvalde Aandelige Psalmer.

Dog søgte hun iche saa meget sit Legomis Helbred at igienhendte,

at hun skulde forglemt sin Siælis Lægedom; thi trende Gange siden hun, som ommeldt er, blev ved afvigte Michaelis sengeliggende, har hun ladet sig betiene med det Høyværdige Nadverens Sacramente, og allersidst Søndagen d. 25. Janv., som var voris Salige Afdødis sidste Lefve-Dag her i Verden. Effterat hendis Naade-hungrende Siæl og Trøst-begierende Hierte var trøstet med det Lifsalige Guds Ord, der end og ved Kaarsens Galde-Drich⁴³ lærer os at smage, hvor sød og good Herren er⁴⁴, og hun med dette Helligste Maaltid effter inderlig Hiertens Attraa saavel var blefven vederqvæget, at hendis gudelige Andagt til største Fornøyelse, blev hun af mig uværdig, hendis Siæle-Sørgere, ved adskillige Skriftens Sprog og korte Betenchninger errindret om, med en fast og stadig Troe at holde fast ved sin Saligheds Klippe Jesum⁴⁵, hvilchen hafde kast alle hendis Synder bag sin Ryg, og kierligen vilde annamme hendis Siæl fra Forderfvælsens Huule, hun nu toen med Lammets Blod⁴⁶ kunde blive anseet som Lammets Hustrue⁴⁷, hafde alt bekommet det allerønskeligste Viaticum paa sin Fart fra Tiden til Ævigheden, fra Synden til Saligheden, og skulde iche mere nyde deraf, før det blev fuldkommet i Guds Riige⁴⁸, med meere, som for Vitløfftheds Skyld maae forbigaais. Ald denne Fortrøstning hun med god Andagt og sammenlagde Hænder anhørde, og blev fast det sidste, hun i Verden skulde høre. Fra Høymesse var endet samme Dag, indtil Afttensangs-Tienisten blev begynt, forblef ieg da hos hende, men som hun siuntis iche noget videre at kunde fatte af det, som blev talet til hende, liuste ieg sidste Gang Herrens Velsignelse over hende, og befalede hende dend Trofaste Gud; derpaa falt hun hen i saa stor en Rolighed, saa sød og sagte en Hvile (at iche nogen kunde synderlig fornemme, hun engang drog sin Aande), i hvilchen ieg og befandt hende, effter Afttensangs-Tienisten var ude, og udj samme ønskeligste Stilhed hun til det alleryderste Aande-Dræt continuerede.

Udj hendis Svaghed besøgte hende nogle Gange dend Høyædle og velbaarne Herre H^r Estatsraad KRABBE⁴⁹ til Bierre, Nandrup, Schaarupgaard etc. samt hans Høyædle og velbaarne Frue F^r IDE SOPHIE GJEDDE⁵⁰; med dem hun kort før hendis Død tog fuldkommen Afskeed og da errindrede Hans Velbaarenhed hans gode Løffte med Directionen ofver det af hende testamenterede og før omtalte Hospitals Oprettelse⁵¹, hvorom hand hende fuldkommelig forsichrede (hvilchet dend Høyædle Herre, som Exsecutor Testamenti et Foundationis, alt hafver erviist berømmelig Nidkierhed at effterlefve⁵²), hvorpaa dend Sl. Siæl var meget vel fornøyet, ønskende de maatte samlis med hver andre udj Guds Æris Rige⁵³.

Hun blef og af Ædle og velviise STEPHAN HOFGAARD⁵⁴, Borge-
mester her i Horsens, saavel som hans Ædle Kiærste besøgt, desligeste
af Ædle H^r Raadmand LAURITZ RIBER⁵⁵ og hans Ædle Kiærste; med
forbem^{te} H^r Borgemester og H^r Raadmand hun i Særdelighed har taget
saa kierlig Afskeed, at hun ingenlunde tvifled om deris gode Forsorg
og muelige Fliid at hafve i Øye, om hvis hendis oprettede Testamente
indeholdte⁵⁶, særdelis formeedelst dend mellom dem og hende saavel-
som hendis Elskelige Sal. Hosbonde, mens hand lefvede, hafte ven-
ligste Fortrolighed; hvorpaa, effterat trolig Tilsagn var skeed, hun og
overantvordede dem i Herrens Protection. Herforuden hafver mange
Hæderlige Høy- og Vellærde Mænd uden Byen boende, baade Paa-
rørende og Fremmede, hende besøgt. Iligemaade er hun og besøgt af
Ærværdige og meget vellærde Mand H^r LAURITZ JENSØN FOG⁵⁷ saavel-
som mig, der ofte var hos hende indtil det Yderste; med os samptlig
hun alt tilforn hafde taget kierlig Afskeed, og betachet for erviiste
Medlidenhed og Tieniste. Denne Sal. Madamis Elskelige Broder,
Høyagtbar Seign^r CHRISTIAN HANSØN⁵⁸, og hans Dydædle Kiærste⁵⁹
og Hæderbaarne hulde Systre her i Byen, Madame ANNE⁶⁰ Sl. SØFREN
BERENTSØNS⁶¹ og Madame KAREN⁶² Sal. SØFREN MALTESØNS⁶³ samt
deris Børn hafver hun og taget sidste Afskeed med, og befalet dem udj
Guds naadigste Opsiun; dog fornemmelig med Ædle Madame ELISA-
BETH KIERSTINE⁶⁴ Raadmand LAURITZ ERICHSØNS og Madame KAREN
NIELSDAATTER⁶⁵ Sal. NIELS GYLDINGS⁶⁶, tillige med hendis Syster-
daatter, Gud- og Dyd-elskende Mademoiselle BIRGITTE SØFRENSDAAT-
TER⁶⁷; hvilche idelig har været hende ved Haande og udj hendis Svag-
hed beviist ald redebon og pligtvillig Tieniste. Herforuden har og
hendis Elskelige Svogerske, Ædle Madame BODEL JØRGENSDAATTER
HØGSBRØE⁶⁸ Borgemester HOFGAARDS, hende ofte besøgt, og hafft ald
muelig Omhu for hende til det Alleryderste. En hver for sig aflagde
deris ærbødigste Tachsiggelse, for hvis hun dennem i sit giorde Testa-
mente hafde deputeret. Hun ønskede dennem Alle, saavel Nærværende
som Fraværende, blandt hvilche hendis Elskelige Svoger, Velærværdig
H^r HANS MØLLER⁶⁹, og Ædle Kiærste, ELISABETH HANSDATTER, hen-
dis Høy-Kiære Syster, saavel som deris Kiære Børn og andre udj Fyen
fornemme Paarørende med hende omsider at samlis for Guds ærefulde
Aasiun i Himmelen.

Ved 5 slet om Afftenen, effter forhen ommeldte sagte Hvile, er
hun meget sagtelig, ligesom ved det sagtteste Aandedræt, salig og søde-
lig i Herren hensofvet udj forbenefnte hendis Venners herved Stedet
og mange Dydædle Matroners, saavel som min Overværelse, effterat

hun havde levet med os 53 Aar, 8 Maaneder, 3 Ugger, 1 Dag, som skal være dend salige Madamis gandske Alder.

Hendis Trengsler ere vel overvundne, hun, som Herrens Forløste, er kommen til Zion med Fryd, og ævig Glæde skal være ofver hendis Hofvet, ia Fryd og Glæde skal hun nu være udj, og Pine og Sorg og Such skal flye fra hende⁷⁰.

ANMÆRKNINGER

¹ 1. Tim. 6,16. - ² Sognepræst til Gudbjerg 1640-77. - ³ Datter af sognepræst til Espe-Vantinge Christen Jørgensen († 1645). - ⁴ Ef. 2,3. - ⁵ Joh. 3,3. - ⁶ Tit. 3,5. - ⁷ Tit. 3,7. - ⁸ Ef. 5,26. - ⁹ Joh. 15,2. - ¹⁰ Var endnu borgmester i Svendborg 1680 (Johs. Olsen: Svendborg Bys Historie s. 493). - ¹¹ 1627-79; sognepræst til Gudme-Brudager 1659-79. - ¹² † 1687. - ¹³ Nævnes som raadmand i Horsens 1644 og 1651; var † 11/3-1663 (Horsens bys borgerskabsprotokol 1650-1727 fol. 66 b). Han og sønnen Jørgen, der omtales i det følgende, kaldes almindelig **BLIMESTER**. - ¹⁴ 1643-97; blev først borgmester 1682. - ¹⁵ Ifølge sognepræst til Lundum-Hansted Peder Toxverds ligprædiken over ham (trykt i København 1699) født i Horsens 7/11-1648 som søn af handelsmand og skipper Jens Pedersen Tonboe († 1662) og hustru Elisabeth Andersdatter (1628-1700). Efter at han i nogle aar havde været bestyrer hos Bodil Hansdatter, enke efter hans morbroder, raadmand Johan Andersen († 1674), etablerede han sig 1680 som købmand i Horsens sammen med Søren Jensen Holmboe, der havde taget borgerskab som skipper i samme by 1663 (Anders Jensen Tonboes borgerskab er forgæves eftersøgt i borgerskabsprotokollen). - ¹⁶ Nu Torvet 6. Indtil 1685 ejede og boede han ejendommen sammen med sin kompagnon, Søren Jensen Holmboe, derefter alene. - ¹⁷ De havde følgende børn: a. Jens Andersen Tonboe, dbt. Horsens 2/5-1683, begr. sst. 16/1-1685. b. Anne Lisbeth Andersdatter Tonboe, dbt. Horsens 29/12-1685, begr. sst. 29/10-1689. c. Hans Andersen Tonboe, dbt. Horsens 31/12-1690, † Hanstedgaard 21/12-1704 (jfr. anm. ²⁵). d. En datter, begr. Horsens 8/1-1693. - ¹⁸ 16/6-1685 overdrog Søren Jensen Holmboe sin del af deres fælles gaard paa Torvet i Horsens til Anders Jensen Tonboe (Horsens bys skøde- og panteprotokol 1683-1707 fol. 49a). Ved skøde af 16/4-1695 solgte sidstnævnte gaarden til skipper Niels Sørensen Gylding (sst. fol. 161 a). Allerede 1684 havde han købt Hanstedgaard af arvingerne efter hans morbroders svoger, Peder Hansen Hovenbech (originalt skøde af 11/12-1684 paa pergament i landsarkivet i Viborg, Aarhus bispearkiv, 4. reversal fol. 102 nr. 6). - ¹⁹ Anders Jensen Tonboe fik 22/5-1695 skøde paa Lundum og Hansted kirker af landsdommer Peder Luxdorph til Fjellebro (originalt skøde i pakken Dokumenter vedrørende Hanstedgaard og Hansted hospitals gods 1676-1797 i Aarhus bispearkiv i landsarkivet i Viborg). - ²⁰ Jon. 4,6 ff. - ²¹ Begravet i Hansted kirke 6/8-1697. Epitafium over ham opsattes sammesteds 1703 paa enkens bekostning. Hendes lig blev kort efter begravelsen i St. Hans kirke i Horsens overført til Hansted kirke, hvor det stadig findes ved siden af hendes mands. - ²² Jfr. Es. 42,16. - ²³ Job 9,18. - ²⁴ Ps. 69,22. - ²⁵ Hans Andersen Tonboe (anm. ¹⁷ c.) blev knap 14 aar. - ²⁶ 2. Tim. 1,12. - ²⁷ I den nuværende oversættelse: Glæd os det Dage-tal, du ydmyged os, det Aaremaal, da vi led ondt! - ²⁸ Citeret i det følgende. I den nuværende oversættelse: Vi maa igennem mange Trængsler for at komme ind i Guds Rige. - ²⁹ Joh. 6,32 ff.; jfr. 2. Mos. 16,14 ff. - ³⁰ 1. maj. Hun opholdt sig endnu paa

Hanstedgaard 12/5-1705, da hun underskrev fundatsen for Hansted hospital. — ³¹ 1. Tim. 5,5. — ³² Mt. 12,33. — ³³ Joh. 15,1. — ³⁴ Fundats af 12/5-1705, kongelig konfirmeret 3/8-1705 (trykt Hofmans Foundationer II 302-08). Yderligere gods blev henlagt til hospitalet ved Dorthe Hansdatters testamente af 10/5-1710 (trykt Hofmans Foundationer II 309-15). — ³⁵ dysorexia, mange paa madlyst. — ³⁶ 29. september. — ³⁷ 1682-1750; apoteker i Horsens 1707-43. — ³⁸ Henrik Scheffer (1674-1732); praktiserede i Flensborg 1704-22 (derefter livlæge hos kong Frederik IV). — ³⁹ ca. 1666-1719; praktiserede i Aarhus 1696-1719. — ⁴⁰ Elias Andersen Ring (ca. 1658-1717); praktiserede i Vejle ca. 1710-13. — ⁴¹ Sædvanlig kaldt Christopher de Hemmer (1664-1715); medicus og stadsfysikus i Ribe 1694-1715. — ⁴² Ap. G. 14,22. — ⁴³ Mt. 27,34. — ⁴⁴ 1. Pet. 2,3; jfr. Ps. 34,9. — ⁴⁵ 1. Kor. 10,4. — ⁴⁶ Johs. Aab. 7,14. — ⁴⁷ Johs. Aab. 19,7. — ⁴⁸ Lk. 22,16. — ⁴⁹ Ole Krabbe til Bjerre m.m. (1656-1728) var kun justitsraad, da prædikenen blev holdt. — ⁵⁰ 1675-1756; gift 1697 med ovennævnte Ole Krabbe. Hun var sønnedatter af rigsadmiral Ove Giedde. — ⁵¹ Jfr. Hofmans Foundationer II 313. — ⁵² Hospitalet begyndte sin virksomhed den 1. maj 1712 (Hofmans Foundationer II 313 anm.). — ⁵³ Jfr. 1. Thess. 2,12. — ⁵⁴ Stephen Rasmussen Hofgaard (1652-1716); borgmester i Horsens 1697-1716. — ⁵⁵ Lauritz Erichsen Riber († 1719); raadmand i Horsens 1701-19. Undertiden blot kaldt Lauritz Erichsen. — ⁵⁶ De skulde sammen med justitsraad Krabbe drage omsorg for hospitalets bygning og indretning (Hofmans Foundationer II 313). — ⁵⁷ Residerende kapellan i Horsens 1684-1728. — ⁵⁸ 1656-1713; borgerskab som købmand i Horsens 30/3-1686 (Horsens bys borgerskabsprotokol 1650-1727 fol. 45 b). — ⁵⁹ Hendes navn var Kirsten Nielsdatter (Horsens bys skifteprotokol 1712-19 fol. 56 a). — ⁶⁰ Sandsynligvis gift med Søren Berentsen før 1680; † 1732. — ⁶¹ 1640-1709; borgerskab som købmand i Horsens 19/9-1665 (borgerskabsprotokol 1650-1727 fol. 28 b). — ⁶² Efter at hun var blevet enke efter sognepræst Niels Madsen (Lørup) 1679, giftede hun sig 2. gang 1683 med den efternævnte Søren Maltesen; † 1725. — ⁶³ 1649-1705; borgerskab som købmand i Horsens 30/3-1686 (borgerskabsprotokol 1650-1727 fol. 45 b). — ⁶⁴ 1667-1726; gift 1686 med Lauritz Erichsen Riber, som da var købmand i Horsens. Hun var datter af sognepræst til Hvirring-Hornborg-Tamdrup Claus Christensen Hvirring († 1668) og hustru Birgitte Hansdatter Lottrup, søster til Dorthe Hansdatter. — ⁶⁵ † 1743. Datter af Karen Hansdatter i hendes 1. ægteskab med sognepræst Niels Madsen (Lørup); viet til Niels Gylding i Anders Tonboes hus i Horsens 25/7-1694. — ⁶⁶ Niels Sørensen Gylding (1651-1709); borgerskab som skipper i Horsens 5/3-1689 (borgerskabsprotokol 1650-1727 fol. 48 a). Han købte Anders Tonboes hus i Horsens, da denne var flyttet til Handstedgaard (se anm. ¹⁸). — ⁶⁷ 1683-1717; gift 1713 med købmand i Horsens Oluf Lauritzen Fogh. Datter af købmand Søren Berentsen og Dorthe Hansdatters søster Anne. — ⁶⁸ 1683-1721; gift 1701 med ovennævnte borgmester Stephen Rasmussen Hofgaard. Deres yngste datter, Bodil Stephensdatter Hofgaard (1711-95), blev 1728 gift med den kendte storkøbmand og godsejer Gerhard Hansen (de) Lichtenberg (1697-1764). Bodil Jørgensdatter Høgsbroe var datter af borgmester i Horsens Jørgen Hansen Høgsbroe (1631-97) og hustru Maren Jensdatter Tonboe (1655-86), søster til Anders Jensen Tonboe. — ⁶⁹ Sognepræst til Gudbjerg 1677-1716. Efterfulgte sin svigerfader i dette embede. — ⁷⁰ Es. 35,10.